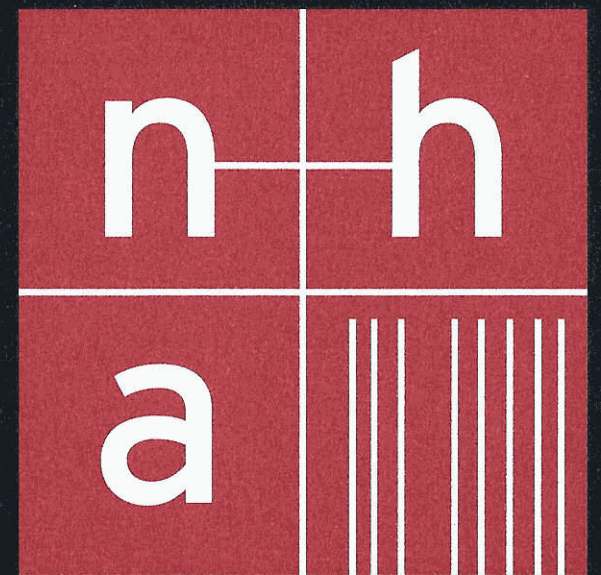

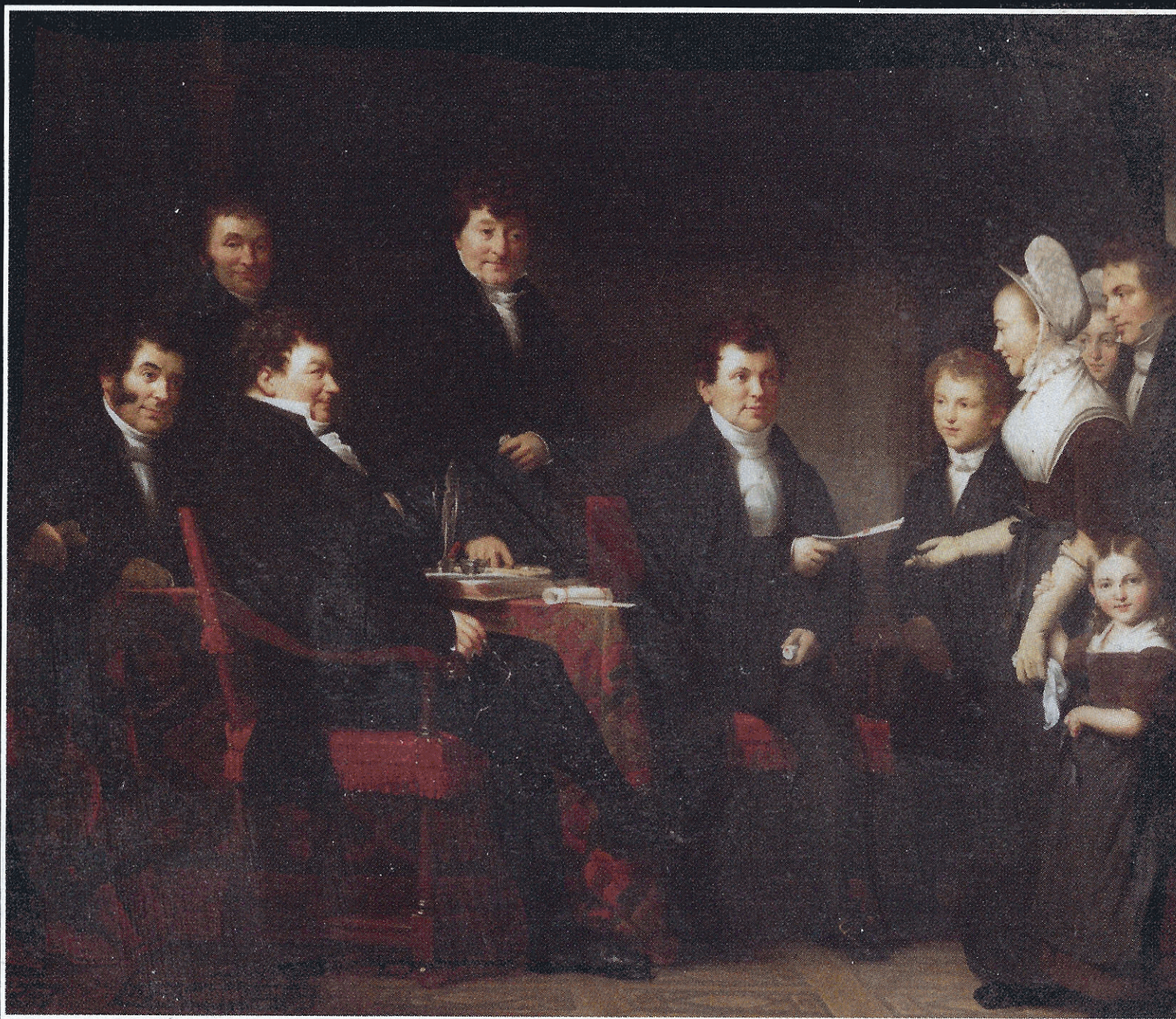
noord-hollands archief

In dit nummer onder meer:

Het doopsgezind weeshuis te Haarlem

Stamboomonderzoek vanuit de luie stoel

NHA nieuws
nummer 4 Oktober 2006

Het doopsgezind weeshuis te Haarlem

In 1983 verhuisde het Rijksarchief in Noord-Holland naar het voormalige doopsgezind weeshuis aan de Kleine Houtweg 18 te Haarlem. Het gebouw werd gerenoveerd en uitgebreid.

De voorgevel was nog vrijwel intact. Het interieur was in de loop der tijd ingrijpend gewijzigd, met uitzondering van de regentenkamers op de begane grond. Deze vertrekken hebben nu nog steeds de originele betimmering, schoorstenen, parketvloeren en stucplafonds. Ook de marmeren gangen en de stenen trappen zijn nog uit de periode van het weeshuis in oorspronkelijke staat bewaard gebleven.

Ten behoeve van het archief werd in de grote tuin van het weeshuis een studiezaal met restauratie- en fotoatelier gebouwd. Ook kwam hier een depotruimte met een capaciteit voor bijna 39 km archief. Maar hoe zag het gebouw er vroeger uit en hoe leefden de weeskinderen hier in de negentiende en twintigste eeuw?

Badkamers en speeltoestellen

De doopsgezinden richtten in 1634 een weeshuis op aan het Klein Heiligland te Haarlem. Het gebouw bestaat nog steeds en is te herkennen aan de ingemetselde gevelsteen. Het

ligt naast het doopsgezinde Blokshofje.

In 1874 betrokken de weeskinderen het nieuwe weeshuis aan de Kleine Houtweg, dat was ontworpen door architect A. van der Linden. Het weeshuis telde beneden tien vertrekken en boven twaalf kamers. Daarboven waren nog drie kleine kamertjes en een grote zolder. Het weeshuis was modern voor die tijd met aparte badkamers met stromend water. Er was een grote tuin achter het huis met een moestuin, speeltoestellen en een tuinhuis.

Regenten en regentessen

Het weeshuis werd bestuurd door vier regenten en vier regentessen. De dames en heren vergaderden apart in een eigen stijkkamer in het weeshuis. Eén keer per jaar vergaderden en dineerden de regenten en regentessen gezamenlijk in het weeshuis. Het bestuur stelde een binnenvader, een binnenmoeder, een huishoudelijk assistente, een naaister, een kok, een tuinman en huishoudelijke hulpen aan. Het stelde huisreglementen op en een vast weekmenu, waarin stond wat er gegeten werd. De weeskinderen moesten de

binnenvader en binnenmoeder met vader en moeder aanspreken. Toen in 1929 het echtpaar Bolkestein werd aangenomen als binnenvader en -moeder en in het weeshuis kwam wonen, mochten hun drie dochters geen papa en mama meer zeggen, maar moesten zij net als de weeskinderen vader en moeder zeggen.

Het interieur

Van het weeshuis zijn helaas geen plattegronden gevonden met daarbij een beschrijving van de vertrekken. Gelukkig zijn er nog wel enkele weeskinderen in leven, die hier in de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw hebben gewoond. Mevrouw Gerda Pool-van der Werff woonde van 1923 tot en met 1934 als weesmeisje in het doopsgezind weeshuis. Ook de kinderen van vader en moeder Bolkestein, die hier van 1929 tot en met 1939 hebben gewoond, zijn nog in leven. Zij konden precies vertellen hoe het weeshuis er destijds uitzag. Ook zijn er enkele foto's van het weeshuis uit 1884 en 1934 bewaard gebleven, die een indruk geven van het interieur.

Vooraanzicht van het doopsgezichte weeshuis in 1906.

In het midden van het gebouw was een grote eetzaal, waar de kinderen met de vader en de moeder de maaltijd nuttigden. Hier is nu de ontvangsthuis van het archief met de receptie. Links naast de voordeur was de huiskamer van de vader en de moeder. Dit is nu de entree van het archief. Rechts naast de voordeur was een kleine salon. Direct links (aan de zuidkant) van de eetzaal waren twee kamers: een leerkamer waar het huiswerk gemaakt werd en een jongenskamer. Deze twee kamers zijn nu één ruimte geworden, die als kantine van het archief in gebruik is genomen. Rechts (aan de noordkant) waren een grote keuken, bijkeuken en provisiekamer. Deze ruimte is nu in gebruik als kamer van de medewerkers van de notariële index. In de rechtereuleugel lag aan de voorkant de naaikamer met daarachter de linnenkamer. In de naaikamer mochten in principe alleen de naaister, de moeder en de meisjes komen. Van deze twee vertrekken zijn na de verbouwing drie kamers gemaakt, die momenteel worden verhuurd.

Op de eerste verdieping lag aan de oostkant in het midden de slaapkamer met balkon van de vader en moeder. Dit is nu geen aparte kamer meer, maar een deel van de gang. Aan weerszijden van deze slaapkamer lagen de logeerkamer en later de slaapkamer van de kinderen van het echtpaar Bolkestein. Aan de zuidkant lag de kamer van de huishoudelijk assistente. Aan de westkant lagen de grote slaapzalen en ziekenkamers voor de weeskinderen: aan de zuidzijde de badkamer en

slaapzaal van de jongens, in het midden de ziekenkamers en aan de noordzijde de slaapzaal en de badkamer van de meisjes. De beide badkamers zijn nu als wc ingericht. De huishoudelijke assistente had geen eigen slaapkamer, maar sliep op de kamer bij de meisjes. Op de tweede verdieping lagen drie kleine kamers en een aparte grote bergzolder.

Regentenkamers

De regentenkamers die in de linkervleugel zijn gelegen, hadden groen damast behang, een houten lambrisering, een versierd plafond, een zwarte schoorsteenmantel en een parketvloer. In de regentenkamer, ook wel herenkamer genoemd, hing een portret van de regent W. van Walré uit 1862 en van A. van Hugaart Heems uit 1791. Er was ook een foto uit 1884 van de regentessen en een naambord met de namen van de regenten van het weeshuis. In de regentessenkamer, ook wel dameskamer genoemd, hing vanaf de opening van het weeshuis in 1874 het grote schilderij van de hand van de Haarlemse kunstschilder Jan Adam Kruseman (1804-1862). Het schilderij is in 1834 in opdracht van het bestuur vervaardigd ter viering van het 200-jarig bestaan van het weeshuis. Op het schilderij zijn links de regenten te zien en rechts de weeskinderen. Regent Vincent Loosjes overhandigt het weesmeisje Maria de Koning een geschenk. Het schilderij werd in de lambrisering ingelijst. In 2004 is dit schilderij gerestaureerd en teruggeplaatst in de regentessenkamer.

Dagelijks leven

De weeskinderen leefden volgens vaste regels. Er werd op vaste tijden opgestaan, ontbeten, gegeten en naar bed gegaan. Leerplichtige kinderen gingen naar de doopsgezinde school aan het Klein Heiligland (dit pand is afgebroken). Elke zondag gingen de wezen naar de doopsgezinde kerk. Bij het 250-jarig bestaan in 1884 werden foto's gemaakt van de weeskinderen met het personeel en aparte foto's van de regenten en regentessen van het weeshuis. Hierop is te zien hoe de weeskinderen gekleed gingen. Een echt weeskostuum zoals de weeskinderen van de Nederlands-hervormde kerk, met een rode en een blauwe mouw, hadden de kinderen niet. Ze gingen op zondag wel gekleed in speciale kleding van bruine wollen stof. De kleding werd in het weeshuis gemaakt door de naaister. Sokken en hemden werden door de weesmeisjes gebreid. In de jaren twintig mochten de weesmeisjes zelf stoffen uitzoeken voor hun zomerjurken.

De oudere wezen gingen overdag naar hun werk en waren dienstmeisje, kinderoppas, winkelbediende, kantoorbediende of timmermansknecht. In de twintigste eeuw gingen zij tot hun vijftiende jaar naar de avondschool. Op de avondschoon kregen de jongens en meisjes een verschillend lessenpakket. De meisjes volgden lessen in handwerken, koken, voedingsleer, tekenen en boekhouden. De jongens werden onderwezen in

meetkunde, technologie, elektriciteit, staatsinrichting en handenarbeid. De helft van de verdiensten mochten de kinderen houden, de andere helft werd voor hen op een spaarbankboekje gezet. Als de weeskinderen meerderjarig waren (21 jaar), verlieten zij het huis en ontvingen zij een complete uitzet met nieuwe kleding en schoenen en geld op een spaarboekje mee.

Herinneringen van een weesmeisje

Het voormalige weesmeisje mevrouw Gerda Pool-van der Werf, geboren in 1904, was in 2004 op bezoek in het archief om te vertellen over haar leven als weesmeisje in de periode 1923-1934. Toen zij in 1923 kwam was er slechts één weeskind in het huis: Jo(han) Jongkind. Moeder en vader Reitsma verzorgden hen liefdevol en de twee weesjes hadden een geweldige tijd. Later kwamen er meer weeskinderen, zoals de vijf meisjes Bottemanne. Sinds 1920 was juffrouw Hamer als huishoudelijk assistente en hoofd van de linnenkamer werkzaam in het weeshuis. Aan haar had het weesmeisje ook prettige herinneringen. Elke zaterdag moesten de weeskinderen pinda's pellen om hiervan pindakaas te maken voor het zondagsontbijt. Dat was een tijdrovend klusje. Elk jaar was er een groot feest, het zogenaamde Teylersfeest. Dan werd de verjaardag van de doopsgezinde fabrikant en weldoener Pieter Teyler gevierd. Sinds 1897 was de organisatie van dit feest in han-

De naaikamer van het weeshuis in 1934. Helemaal rechts zit Gerda Pool-van der Werff, breiend aan de uitzet van een weeskind.

den van de welbekende Haarlemse gymnastiek- en dansleraren, de gebroeders Martin. Er werden spelletjes gespeeld en er werd gedanst, muziek gemaakt en lekker gegeten. Twintig weeskinderen uit het burgerweeshuis werden uitgenodigd om dit feest mee te vieren aan de Kleine Houtweg. Met Kerstmis mochten de weeskinderen een kerstwens doen. De regenten vroegen de kinderen wat hun wensen waren voor het komende jaar: ze mochten kiezen of ze op dansles, tekenles, pianoles, vioolles of gymnastiek zouden

gaan. Toen Gerda van haar eerste verdiende geld een verlovingsring wilde kopen voor haar aanstaande verloofde en het verlovingsfeest wilde vieren in het weeshuis, werd dit toegestaan door de regentessen. Na de pensionering in 1929 van het echtpaar Reitsma kwam er een nieuw echtpaar aan het hoofd van het weeshuis te staan. De heer en mevrouw Bolkestein waren de nieuwe vader en moeder en namen drie jonge dochters mee. Hiermee veranderde er veel in het weeshuis. De regels werden strenger toegepast en

alle kasten en deuren gingen op slot. In 1934 was het 350-jarig bestaan van het weeshuis. Op diverse plekken in het weeshuis en in de tuin werden foto's van weeskinderen gemaakt. Vlak hierna werd Gerda meerderjarig en mocht zij het weeshuis verlaten. In 1939 werd het weeshuis opgeëist door de Nederlandse overheid voor de mobilisatie van militairen. De weeskinderen verhuisden naar een pand aan de Baan. In 1942 vestigden de Duitsers er het arbeidsbureau. Dit zou hier tot eind 1981 gehuisvest blijven.